

NAŠE ŽIVOTY RIADI FORTUNA

Béla Egyed

Strávil som mnoho dní hľadaním tej správnej knihy. Snažil som sa obísť texty, ktoré súvisia s mojou prácou (filozofia, politika, atď.) Nakoniec som vybral text, ktorý asi nie je veľmi známy, ale ktorý vo mne zanechal silný dojem. (Mimochodom, iba pred chvíľou som ho znovu prečítal.) Je to kniha *Nešťastný Jude* od Thomasa Hardyho. Prečo práve toto dielo? Je to jedna z najsmutnejších tragédií anglickej literatúry. Hrdinom je jednoduchý roľník, ktorý sa túži stať vzdelancom. S plným nasadením sa ponára do klasických štúdií, dúfajúc, že sa mu podarí dostať na prestížnu akadémiu, aby sa mohol stať učiteľom. Avšak, v ceste mu stoja sociálne, ako aj osobné prekážky (milostné zápletky). Živí sa ako murár, opravuje kostoly a popri tom študuje, až nakoniec stratí dôveru v svoje schopnosti dosiahnuť svoj cieľ. Život ho napokon poráža a on umiera ako zlomený muž.

Jedna z mojich otázok pri čítaní Platónovej *Ústavy* znela: „Čo keby jedinec z nižšej spoločenskej triedy preukazoval vôľu a schopnosť zaradiť sa medzi filozofov?“ Táto otázka bola pre mňa dôležitá, pretože som cítil, že ja sám som bol takýto šťastlivec. Som vďačný svojej Šťastene, ale premýšľam o tom, že kolkí z tých mladých ľudí, ktorí sa ocitli v rovnakej situácii ako ja, uviazli napokon v závoze. Kolkí z nich prerástli svoj sociálny status a kolkí z nich ustáli zranenia z vášnivých stretov? Nemôžem sa ubrániť myšlienke, že naše životy riadi Šťastena, *Fortuna*, ako hovorí Machiavelli. Pre toto posolstvo zanechal Hardyho román vo mne takú silnú stopu. Vyberám krátku ukážku z úvodu knihy, ktorá popisuje mladého Juda a jeho túžbu po vzdelaní.

z anglického originálu preložil Igor André

NEŠŤASTNÝ JUDE

Thomas Hardy

PRVÁ ČASŤ – III

Na otvorenej ceste ani po jej stranách nebolo živej duše a biela vozovka akoby stúpala a zužovala sa, až splynula s oblohou. Na vrchole ju v pravom uhle križoval trávnatý chodník

vedúci po hrebeni kopcov – bola to Icknieldska cesta, stará rímska cesta pretínajúca okres. Táto pradávna spojnica sa ťahala mnoho míľ na východ i na západ a dodnes si ju ľudia živo pamätali ako trasu, po ktorej sa hnali ovce a dobytok na trhy a jarmoky. Teraz však už bola zanedbaná a zarastená.

Chlapec ešte nikdy do tých čias nezablúdil tak ďaleko na sever od učupenej dedinky, kam ho jedného tmavého večera pred niekoľkými mesiacmi priviedol závozník zo stanice ležiacej južne, a až doteraz Jude ani netušil, že pod vrcholom tohto náhorného sveta na dosah ruky leží taká široká plochá nížina. Pred ním sa rozprestieral do diaľky štyridsať až päťdesiat míľ celý severný obzor medzi východom a západom; jeho ozdušie bolo očividne modrejšie a vlhšie než to, čo vdychoval tu na vrchole.

Neďaleko cesty stála vetrom ošľahaná stodola z červenosivých tehál so škridlovou strechou. Miestni ľudia ju volali Hnedý dom. Už chcel prejsť okolo nej, keď si všimol rebrík opretý o odkvap; uvedomil si, že čím vyššie sa dostane, tým väčší rozhľad sa mu naskytne, preto zastal a premeriaval pohľadom stodolu. Na šikmej ploche strechy dvaja muži kládli krytinu. Jude odbočil na hrebeňovku a pustil sa po nej k stodole.

Chvíľu zamyslene pozoroval robotníkov, potom si dodal odvahy a vyliezol po rebríku až k nim.

„Hej, chlapče, čo tu chceš?“

„Ak dovolíte, chcel som sa len spýtať, kde leží Christminster.“

„Christminster je tým smerom, ako sú tie kríky. Odtiaľto je ho vidieť, aspoň keď je jasno. Ale nie – teraz ho neuvidíš.“

Druhý pokrývač, celý šťastný, že má dôvod vytrhnúť sa z jednotvárnej práce, sa tiež obzrel označeným smerom. „Za takéhoto počasia ho len tak ľahko neuvidíš,“ poznamenal. „Všimol som si, že je ho dobre vidieť pri západe slnka, keď je nebo celé v plameňoch a vyzerá ako... ja neviem čo.“

„Ako nebeský Jeruzalem,“ navrhol vážny chlapec.

„Hej... lenže na to by som ja sám nikdy neprišiel... Ale dnes Christminster nevidím.“

Chlapec tiež napínal zrak, ani on však nemohol rozoznať vzdialené mesto. Zliezol zo stodoly, s detskou prelietavosťou pustil Christminster z hlavy a vykročil po hrebeni, obzerajúc sa po zaujímavostiach prírody, ktoré by mohli ležať pri ceste. Keď sa znova vracal okolo stodoly cestou nazad do Marygreenu, zbadal, že rebrík dosiaľ stojí na mieste, ale muži už skončili svoju prácu a odišli.

Schýľovalo sa k večeru, ešte vždy bolo trochu zahmlené, ale okrem vlhších, nižšie položených miest a brehu rieky sa už všade trochu vyjasnilo. Jude si znova spomenul na Christminster a túžil aspoň zahliadnuť to čarovné mesto, o ktorom mu rozprávali, keď už kvôli nemu šliapal z tetinho domu dve či tri míle. Ale aj keby tu počkal, nebolo veľmi pravdepodobné, že by sa vzduch vyjasnil pred zotmením. A predsa sa mu nechcelo odtiaľ odísť, lebo severný obzor sa mu strácal z dohľadu, len čo ustúpil niekoľko sto krokov smerom k dedine.

Vyliezol na rebrík, aby sa ešte raz pozrel smerom, ktorý mu ukázali robotníci, a sadol si na najvyššiu priečku vyčnievajúcu nad škridlami. Možnože aj niekoľko dní sa mu nepodarí vydať sa tak ďaleko. Azda keby sa pomodlil, jeho sen vidieť Christminster: by bol možno vyslyšaný. Ľudia hovoria, že ak sa človek pomodlí, želania sa mu splnia, i keď vždy sa to nestáva. Raz čítal akési pojednanie o tom, ako ktosi začal stavať kostol, a keď mu chýbali peniaze na jeho dokončenie, kľakol si a modlil sa a na druhý deň mu peniaze prišli poštou. Iný muž sa pokúšal o to isté, ale jemu peniaze neprišli; dodatočne však zistil, že nohavice, v ktorých kľačal, ušil nejaký hriešny žid. No toto Juda neodrádzalo, obrátil sa na

rebríku tak, aby si mohol kláknúť na tretiu priečku, o tie vyššie sa oprel a modlil sa, aby sa hmla rozplynula.

Potom si znova sadol na priečku a čakal. V priebehu desiatich či pätnástich minút sa rednúca hmla oddelila od severného obzoru, rovnako ako predtým na iných miestach, asi štvrt hodiny pred západom slnka sa západné mračno rozostúpilo, sčasti odhalilo slnko a pomedzi dva bridlicovosivé oblaky zažiarili lúče vo dvoch viditeľných pruhoch. Chlapec sa ihneď rozhladol známym smerom.

Tesne pri obzore rozľahlej krajiny sa zaleskli svetelné bodky ako topásky. Každou minútou bol vzduch priezračnejší, až sa ukázalo, že topásovité bodky sú veterníky, okná, vlhké plochy stiech a iné blýskavé body na vežiach, kupoliach, kamenných ozdobách a rôznych jasne ožiarených obrysoch. Bol to nepochybne Christminster; alebo ho videl priamo, alebo to bol jeho odraz v jasnom ovzduší.

Chlapec len hľadel a hľadel, kým okná a veterníky nestratili svoj lesk a nezmyli náhle ako svetlá sfúknutých sviečok. Vidina mesta sa zahalila do tmy. Jude sa obzrel na západ a zbadal, že slnko zašlo. Krajina v popredí pohrebne stemnela a blízke predmety sa farbou i tvarom čoraz väčšími podobali preludom.

S úzkosťou zliezol po rebríku a rozbehol sa domov, usilujúc sa nemyslieť na obrov, na poľovníka Herna, na Apollyona číhajúceho na Kresťana, alebo na kapitána s krvavou dierou na čele v kruhu mŕtvol, ktoré sa každú noc nanovo búrili na palube začarovanej lode blúdiaceho Holanďana. Dobre vedel, že už dávno neverí na podobné hrôzy, predsa však bol rád, keď uvidel kostolnú vežu a svetlá v oknách chalúp, aj keď táto dedinka nebola jeho rodiskom a prateta sa oňho veľmi nestarala.

„Výklad“ starej ženy pozostával z dvadsiatich štyroch sklenených tabuliek zasadených v olovenom ráme, z ktorých nejedna bola taká zájdená, že cez ňu bolo sotva vidieť vystavený lacný tovar tvoriaci zásobu, ktorú by silný muž uniesol celú naraz. Za týmto výkladom či v jeho okolí trávil Jude celé dlhé dni. A pritom sníval svoje sny, ktoré boli práve také závrtné, ako bolo jeho prostredie úbohé.

Za pevnou bariérou studenej kriedovej severnej náhornej plošiny ustavične videl čarovné mesto – vysnívané mesto, ktoré prirovnal k novému Jeruzalemu, i keď na rozdiel od autora Apokalypsy Jude o meste sníval skôr s predstavivosťou maliara než kupca diamantov. Mesto postupne nadobudlo skutočnú a trvalú podobu a držalo ho vo svojej moci najmä z toho jednoduchého dôvodu, že v ňom žil muž, ku ktorého názorom a životným cieľom mal Jude nesmiernu úctu; a nielen to, ten muž tam žil medzi ešte hlbavejšími a osvietenejšími ľuďmi, ako bol sám.

Hoci si uvedomoval, že za smutných daždivých období musí aj v Christminsteri pršať, nechcelo sa mu veriť, že by tam mohol byť dážd' tiež taký protivný. Kedykoľvek sa mu pošťastilo uniknúť na hodinku-dve z dedinky, čo sa nestávalo často, vykradol sa na kopec k Hnedému domu a neúnavne napínal zrak; býval odmenený tým, že niekedy uvidel kupolu alebo vežu, inokedy riedky dym, ktorý jeho zbožňujúci pohľad obdaril čarom mystického kadidla.

A potom svitol deň, keď mu zrazu prišlo na um, že keby vystúpil na svoju pozorovateľňu po zotmení, alebo azda kráčal ešte o míľu-dve ďalej, mohol by vidieť večerné svetlá mesta. Musel by sa potom vracieť domov sám, ale ani táto predstava ho neodstrašila, lebo nepochyboval, že bude vedieť nazbierať dosť mužnej odvahy.

Svoj plán vzápätí aj uskutočnil. Na svoju pozorovateľňu prišiel dosť zavčasu, takmer hneď po zotmení; ale pretože na severovýchode bola obloha čierno zatiahnutá a vial odtiaľ vietor, tma bola dostatočne hustá. Dočkal sa odmeny; ale nevidel rady svetiel, ako viac-menej očakával. Nerozoznal nijaký samostatný svetelný bod, iba

akúsi žiaru či žiariacu hmlovinu, ktorá sa klenula nad mestom oproti temnej oblohe v pozadí, a zdalo sa, že mesto i svetlo sú vzdialené sotva míľu.

Začal uvažovať, v ktorom bode žiariacej hmloviny môže byť pán učiteľ – ten, ktorý sa už nestýka s nikým z Marygreenu a pre tunajších ľudí akoby umrel. Predstavoval si pána učiteľa Phillotsona, ako sa v tej žiare pokojne prechádza ako jedna z postáv v Nebukadnesarovej peci.

Kdesi počul, že vietor vane rýchlosťou desať míľ za hodinu, a teraz si na to spomenul. A ako tak stál tvárou k severovýchodu, pootvoril pery a vpijal vietor, akoby to bol sladký nápoj.

„Ty,“ prihováral sa chlapec vetru láskavo, „ty si bol pred hodinou či dvoma v Christminsteri, preháňal si sa ulicami, rozkrúcal si veterníky, dotýkal si sa tváre pána učiteľa Phillotsona a on ťa vdychoval, a teraz si tu a vdychujem ťa ja, teba, ten istý vietor.“

Náhle mu vietor niečo priniesol, akýsi odkaz z toho mesta, ktorý mu zrejme poslala nejaká duša, čo tam sídli. Bol to nepochybne zvuk zvonov, hlas mesta, nežný a melodický, volajúci naňho: „Sme tu šťastní!“

Chlapec sa v myšlienkach úplne odpútal od svojej telesnej schránky a až drsné vyrušenie ho vrátilo do skutočnosti. Niekoľko metrov pod okrajom kopca, na ktorom stál, sa zjavil konský záprah, ktorý sa sem doštveral po polhodinovom stúpaní serpentínou od úpätia nekonečného svahu. Kone ťahali náklad uhlia – palivo, ktoré sa na náhornú plošinu dalo dopraviť iba po tejto trase. Sprewádzal ich pohonič, ešte jeden muž a chlapec, ktorý teraz prikopol pod jedno koleso voza veľký kameň; chceli zadychčaným zvieratám dožičiť dlhší odpočinok, a tak si vybrali z nákladu ploskú fľašu a sverne popíjali.

Boli to starší muži a ich hlasy zneli bodro. Jude sa im prihovoral a zaujímal sa, či prichádzajú z Christminsteru.

„Božechráň, s takýmto nákladom!“ zhrozili sa.

„To mesto, čo mám na mysli, leží tamto.“ Jude začal byť Christminsteru tak romanticky oddaný, že sa hanbil ako zaľúbený chlapec pri zmienke o svojej milovanej, keď sa malo opäť vysloviť jeho meno. Ukázal ku svetlu na oblohe, ktoré však staršie oči mužov sotva rozoznali.

„Áno. Tam na severovýchode je tuším naozaj kúsok svetlejšie než inde, ale ja by som to nebol zbadal; hádam by to mohol byť Christminster.“

V tej chvíli Judovi vykĺzla spod pazuchy rozprávková knižka, ktorú si vzal so sebou, aby mal čo čítať, kým sa zotmie, a spadla mu na cestu. Keď sa po ňu zohol a narovnával listy, pohonič si ho prezeral.

„Jáj, mladý muž,“ ozval sa, „to by si si musel vtíkať do hlavy niečo iné, aby si mohol čítať to, čo sa číta v Christminsteri.“

„Prečo?“ nechápal chlapec.

„Nó, lebo tí sa nestarajú o veci, ktorým rozumejú obyčajní ľudia ako my,“ pokračoval pohonič a nijako sa neponáhľal. „Čítajú len v cudzích jazykoch, ktorými sa hovorilo v časoch babylonských, keď každá rodina hovorila ináč. A čítajú to rýchlo, ako keď mlynské koleso klepe. Tam je to samá učenosť, nič iné iba učenosť, a pravda, náboženstvo. Ale to ich náboženstvo je tiež samá učenosť, lebo ja som tomu nikdy nerozumel. Veru, je to veľmi vážne mesto. Aj keď v noci sa tam po uliciach prechádzajú pobehlice... Ale to hádam vieš, že farárov tam pestujú ako redkvičky v parenisku. A aj keď to trvá – ako dlho, Bob? – päť rokov, kým urobia z roztatáreného neohrabanca vážneho kazateľa, ktorým už nelomcujú nijaké zvrátené vášne, urobia s ním všetko, čo sa dá, vylešia ho ako remeselníci, nasadia mu dlhý ksicht, oblečú mu dlhý čierny

kabát a vestu, dajú farársky golier a širák, aký nosili už postavy z Písma, takže by ho niekedy ani vlastná matka nespoznala... Darmo, je to zamestnanie ako každé iné.“

„Ale ako môžete vedieť...“

„Neskáč mi do reči, chlapče. Nikdy neskáč do reči starším. Odstrč toho koňa trochu nabok, Bobby... voľačo sem ide... Pamätaj, že hovorím o živote na kolégiu. Tí si tam žijú ohromne vznešene, to ti teda poviem, lenže ja ich za takých vznešených vôbec nepokladám. Tak ako naše telá tu stoja vysoko na kopci, tak sú ich duše vysoko – iste sú to veľmi šlachetní ľudia, teda aspoň niektorí, a sú schopní si zarobiť celý majetok tým, že myslia nahlas. A niektorí sú zas mladí a silní a tí si zarobia možno práve toľko pri športe v strieborných pohároch. A čo sa týka hudby – celý Christminster sa ozýva krásnou hudbou. Či si pobožný alebo nie, nedá ti, aby si si nezaspieval po svojom spolu s ostatnými. A potom je tam ulica – hlavná ulica – že druhú takú nenájdeš na svete. No, povedal by som, že voľačo o tom Christminsteri viem!“

Kone si zatiaľ odpočinuli, vydýchali sa a zase sa opreli do chomútov. Jude ešte naposledy vrhol obdivný pohľad na vzdialenú žiaru, obrátil sa a vykročil po boku svojho pozoruhodne dobre informovaného priateľa, ktorý mu cestou ešte ochotne rozprával o meste – o jeho vežiach, kolégjách a kostoloch. Na rázcestí voz odbočil, a tu Jude vrelo poďakoval pohoničovi za informácie a povedal, že by si želal, aby vedel o Christminsteri aspoň spolovice tak pekne rozprávať ako on.

„No, veď to všetko sa mi len dostalo do uší,“ povedal pohonič skromne. „Nikdy som tam nebol, práve ako ty, ale voľačo som sa dopyčul tu, voľačo zas tam, a tebe to rád poviem. Keď človek chodí po svete tak ako ja a príde do styku s ľuďmi zo všetkých vrstiev, aj nechtiac sa dozvie kadečo. Mal som priateľa, ktorý za mladí čistil topánky v Christminsteri v hoteli Arcibiskupský kríž a toho som v neskorších rokoch poznal ako vlastného brata.“

Zvyšok cesty šiel Jude domov sám a bol taký zahľbený, že sa zabudol aj báť. Náhle dospel. Celým srdcom túžil niekde zakotviť, k niečomu prilipnúť – k nejakému miestu, ktoré by mohol pokladať za obdivuhodné. Našiel by ho v tomto meste, keby sa mu pošťastilo dostať sa tam? Mohlo by byť miestom, kde by bez strachu z farmárov, bez prekážok, bez výsmechu mohol pozorovať a čakať, pripravovať sa a potom vykonať nejaký veľkolepý čin ako za dávnych čias muži, o ktorých počul rozprávať? Tak ako sa jeho oči ešte pred štvrtihodinou upierali k žiare, tak sa jeho duša primkla ku Christminsteru, keď sa teraz uberal tmavou cestou domov.

„Je to mesto svetla,“ vravel si.

„Rastie tam strom poznania,“ dodal po niekoľkých krokoch. „Je to miesto, kde sa rodia a kam prichádzajú učitelia ľudstva.“

„Je to niečo ako hrad, ktorého posádku tvorí veda a náboženstvo.“

Po tomto prirovnaní sa nadhlo odmlčal a napokon dodal:

„To by bolo niečo pre mňa.“

Thomas Hardy: Tess z d'Urbervillovcov; Nešťastný Jude (Bratislava, Tatran, 1988), preložili Rudolf Košťiaľ a Zora Juráková.